

کارکرد حساب ذخیره ارزی در ایران

سینا روشنی

مجلس است و بدون موافقت مجلس، هیچ اقدامی صورت نخواهد گرفت. وی با تاکید بر این که باید منتظر طرح و مکانیزم مجلس در ارتباط با حساب ذخیره ارزی باشیم، تصریح کرد: امید است که با این طرح بهره‌برداری‌های صحیحی از حساب صورت گیرد و دولت منابع حساب را برای کاهش درآمدهای مالیاتی یا درآمدهای جاری خود در نظر نگیرد.

برای جلوگیری از بذل و بخشش‌های حساب ذخیره ارزی، باید یک هیات امنای مستقل از دولت وجود داشته باشد.

رییس پژوهشکده پولی و بانکی بانک مرکزی وجود یک هیات امنای مستقل از دولت برای جلوگیری از بذل و بخشش‌های حساب ذخیره ارزی را پیشنهاد داد و افزود: منابع حساب باید در فعالیت‌ها و سرمایه‌گذاری‌های مطمئن، کارا و با ریسک کم مورد استفاده قرار گیرد. وی در پاسخ به این سوال که استفاده بانک‌های خصوصی از منابع حساب ذخیره ارزی چه تاثیری در سیستم اقتصادی کشور خواهد داشت؟ گفت: مصرف‌کردن تمام منابع حساب به صورت ریالی و تبدیل ارز این حساب به ریال، باعث بروز بیماری هلندی برای اقتصاد کشور خواهد شد.

بیماری هلندی اقتصاد

دولت هلند پس از کشف میدان‌های گازی در دریای شمال و در شرایطی که با درآمدهای هنگفت و

مواردی برای بخشی از فعالیت‌های عمرانی خود از آن استفاده کند، اما در عمل به این صورت شد که این حساب به صورت مکمل درآمدهای دولت درآمد.

رییس پژوهشکده پولی و بانکی سپس تصریح کرد: در بحث اجرای یکسان‌سازی نرخ ارز هم قرار شد که مطالبات خارجی از محل حساب ذخیره ارزی پرداخت شود تا باعث ایجاد مشکلات تورمی نشود و این امر حدود ۶/۵ میلیارد دلار از منابع حساب را مصرف کرد. وی با اشاره به برنامه‌های مختلفی که دولت طی سال‌های بعد از آن به منظور برداشت از حساب ذخیره ارزی به مجلس ارایه داد، گفت: از جمله این طرح‌ها استفاده از منابع حساب ذخیره ارزی برای کاهش مدت‌زمان اجرای پروژه‌ها از ۱۵ سال به نه سال بود.

رییس پژوهشکده پولی و بانکی بانک مرکزی سپس با اشاره به این که عده‌ای به فکر تبدیل این حساب به صندوق افتاده‌اند، تصریح کرد: تصور این عده بر این است که این صندوق همانند صندوق ذخیره ارزی کشور نروژ یک صندوق بین‌نسلی باشد. وی همچنین به حساب سرمایه‌گذاری کشور کویت اشاره کرد و گفت: درآمدهای مازاد نفتی کویت هم برای سرمایه‌گذاری در سایر کشورها مورد استفاده قرار می‌گیرد و از درآمدهای آن نسل‌های بعدی نیز می‌توانند استفاده کنند و عده‌ای نیز چنین روشی را برای ایران پیشنهاد داده‌اند. وی ادامه داد: این مساله که کدامیک از این دو روش بهتر است، هنوز در کشور مطرح می‌باشد.

به گفته مجتهد، اختیار این حساب در دست

بحث درباره حساب ذخیره ارزی و کارکرد این حساب، به خصوص در زمانی شدت می‌گیرد که برداشت از آن مطرح می‌شود و یا موجودی آن افزایش یافته و یا بر اثر برداشت‌های بی‌رویه به منظور هزینه‌های غیرعمرانی، موجودی آن کاهش می‌یابد. طرفین این بحث‌ها هم معمولاً صاحب‌نظران اقتصادی، مجلس و دولت می‌باشند.

در حالی که کمیسیون برنامه و بودجه مجلس طرح ساماندهی حساب ذخیره ارزی را در دستور کار دارد، احمد مجتهد، رییس پژوهشکده پولی و بانکی معتقد است که توجیحات دولت برای برداشت از حساب ذخیره ارزی، عملاً باعث تخلیه این حساب شده و نقش ذخیره‌ای این حساب برای استفاده در شرایط بحرانی را از بین برده است. احمد مجتهد با اشاره به طرح در دست بررسی کمیسیون برنامه و بودجه مجلس گفت: در برنامه سوم توسعه اقتصادی، مکانیزمی در نظر گرفته شد که براساس آن، مازاد درآمدهای نفتی نسبت به بودجه جاری در یک حساب ذخیره شود تا در صورتی که درآمدهای نفتی یا صادرات در آینده دچار تلاطم یا کاهش شد، از منابع این حساب برای جبران این کاهش استفاده شود. وی اضافه کرد: با وجود این، اجازه داده شد که تا ۵۰ درصد از منابع این حساب برای سرمایه‌گذاری‌های بخش‌های خصوصی در نظر گرفته شود و دولت نیز در

حساب ذخیره ارزی عملاً به صورت مکمل درآمدهای دولت درآمده است.

ذخیره ارزی نروژ که درآمدهای نفتی این کشور به آن واریز می‌شود، در پایان نیمه نخست سال ۲۰۰۶ به رقم ۲۴۱ میلیارد دلار رسیده است. این صندوق تحت مدیریت بانک مرکزی است و موجودی خود را در بازارهای سهام و اوراق قرضه خارجی سرمایه‌گذاری می‌کند.

صندوق ذخیره ارزی دولت را ملزم به بازپرداخت برداشت‌ها می‌کند

اما آیا تبدیل حساب ذخیره ارزی به صندوق ذخیره ارزی، مشکلات ناشی از افزایش حجم نقدینگی و تورم را برطرف خواهد کرد؟ برخی از کارشناسان اقتصادی بر این نظر هستند که برداشت‌های دولت در این حالت، وام و بدهی تلقی می‌شود و در نتیجه، میزان پایبندی دولت به بازپرداخت بدهی‌ها نکته‌ای است که در این تبدیل بسیار حایز اهمیت می‌باشد.

همچنین ماهیت صندوق به عنوان یک نهاد مستقل مالی، به گونه‌ای است که که ارزهای مازاد بر پیش‌بینی را در آن ذخیره می‌کنند و دولت می‌تواند از آنها برای سرمایه‌گذاری‌های مولد استفاده کند و همچنین امکان سپرده‌گذاری وجوه این صندوق در نهادهای پولی بین‌المللی و کسب سود از آن طریق وجود دارد. حساب نیز زیر نظر مجموعه‌ای از نهادهای پولی است که در بانک مرکزی و در کنار حساب‌های ارزی و ریالی موجود می‌باشند. به هر حال، یکی از روش‌های موفق در زمینه سرمایه‌گذاری درآمدهای نفت، همانا ایجاد صندوق ذخیره ارزی است که سابقه آن به دهه ۱۹۶۰ در کشور نروژ بازمی‌گردد و تاکنون نیز بیش از ۱۲ کشور اقدام به ایجاد اینگونه صندوق‌ها کرده‌اند.

مخالفت با طرح تبدیل حساب ذخیره ارزی به صندوق ذخیره ارزی

چندی پیش که طرح دوفوریتی نمایندگان

درخصوص نحوه هزینه‌کردن درآمدهای نفتی گفته بود: کشورهایی مانند کویت، امارات و نروژ اکثریت درآمدهای نفتی خود را در خارج از کشورشان سرمایه‌گذاری می‌کنند و سعی نمی‌کنند که از این نوع درآمد در اقتصاد داخلی خود استفاده کنند، اما این مساله در ایران متفاوت است، چرا که ما خودمان در داخل به این درآمدها نیاز داریم. وی توضیح داد: افزایش سرمایه‌گذاری در بخش‌های مختلف اقتصادی، ایجاد تولید و در نهایت اشتغال‌زایی، همان ایده آوردن پول نفت بر سر سفره‌های مردم است.

وزیر امور اقتصادی و دارایی درخصوص برداشت از حساب ذخیره ارزی نیز اظهار داشت: براساس قانون برنامه سوم توسعه، سقف برداشت از این حساب به دنبال نیازهای بودجه‌ای افزایش می‌یابد و دولت یک

② به عقیده مرکز پژوهش‌های مجلس، تبدیل حساب ذخیره ارزی به صندوق ذخیره ارزی، نتیجه‌ای جز گسترش تشکیلات و اتلاف منابع نخواهد داشت.

دلار هم از حساب ذخیره ارزی برداشت نمی‌کند. وی تصریح کرد: برطبق قانون برنامه، ۵۰ درصد حساب ذخیره ارزی به بخش خصوصی باید اختصاص یابد و مابقی نیز برای روز مبادا، یعنی کاهش ناگهانی قیمت نفت نگهداشته می‌شود.

تجربه نروژ در زمینه سرمایه‌گذاری درآمدهای نفتی

نروژ کشوری است با جمعیت ۴/۶ میلیون نفر که همانند ایران نفت صادر می‌کند، اما این کشور به منظور پیشگیری از بیماری هلندی اقتصاد، صندوق ذخیره ارزی را برای سرمایه‌گذاری در خارج از نروژ ایجاد کرده و افزایش توان اقتصادی در عرصه بین‌المللی، از جمله پیامدهای مهم اقتصادی برای این کشور بوده است. بدین ترتیب، موجودی صندوق

غیرقابل پیش‌بینی نفت روبرو شده بود، از آنجا که برای مصرف این درآمدهای اتفاقی از پیش برنامه‌ریزی نشده بود، لذا این درآمدها در بودجه‌های سالانه منظور شد و در نتیجه، تورم مهارنشده، ناکارآمدی در تخصیص منابع ارزی و رفتار مصرفی خاص خود را به اقتصاد هلند تحمیل کرد. این شرایط منجر به پیدایش اصطلاح و مفهوم "بیماری هلندی" شد.

همچنین اکتشاف نفت دریای شمال در بریتانیا نیز ارزش پوند انگلیس را افزایش داد و این امر به صنایع تولیدی در این دو کشور آسیب رساند و برتری نسبی آنها کاهش یافت و موجب کوچک‌شدن صنایعی شد که روبه‌زوال بودند و توانایی رقابت در اقتصاد در حال جهانی‌شدن را نداشتند. بنابراین، این پدیده به مرض هلندی معروف شد.

به دنبال این تجارب، کشورهای تولیدکننده و صادرکننده نفت برای مقابله با این بیماری، مکانیزم‌های مخصوص به خود را در نظر گرفته‌اند. در ایران نیز بهترین راه حل این است که درآمدهای ارزی به طور مستقیم تبدیل به ریال نشود، تا از این طریق با کاهش حجم نقدینگی، تورم نیز کنترل شود. در واقع، باید تدابیری اندیشیده شود تا از درآمدهای نفت برای سرمایه‌گذاری بلندمدت و به منظور ایجاد اشتغال و درآمد استفاده شود.

از سوی دیگر، اگرچه سرمایه‌گذاری

درآمدهای ارزی ناشی از صادرات نفت در خارج از کشور بهترین راهکار است، لیکن هزینه‌کردن درآمدهای ارزی برای سرمایه‌گذاری در بخش زیربنایی اگرچه ممکن است در آغاز تورم‌زا باشد، اما با بهره‌برداری رسیدن این طرح‌ها، اقتصاد ایران پویایی و رشد خود را تجربه خواهد کرد و از این طریق می‌توان امیدوار بود که بیماری هلندی در ایران نیز مداوا شود.

بدیهی است که بازنگری در کارکرد حساب ذخیره ارزی و هماهنگ‌کردن آن با شرایط اقتصادی امروز دنیا، راه درمان بیماری هلندی است. از جمله این که باید مقررات مربوط به حساب ذخیره ارزی همانند برخی دیگر از کشورها که در این زمینه تجربه موفق دارند، بنا بر مقتضیات زمان به‌روز شود. چندی پیش، وزیر امور اقتصادی و دارایی

سال ۱۳۸۵ به ۱۶/۱ میلیارد دلار افزایش خواهد یافت.

بنا به گزارش خبرنگار اقتصادی مهر، صندوق بین‌المللی پول در این گزارش پیش‌بینی کرد که برداشت دولت ایران از حساب ذخیره ارزی در سال ۱۳۸۵ نسبت به سال ۱۳۸۴ بیش از ۲/۵ میلیارد دلار افزایش خواهد یافت. براساس این گزارش، ایران طی سال‌های ۱۳۸۱ تا ۱۳۸۳ مجموعاً ۱۶ میلیارد و ۴۰۴ میلیون دلار از حساب ذخیره ارزی برداشت کرد که این رقم در سال ۱۳۸۴ به ۱۳ میلیارد و ۶۳۰ میلیون دلار رسید و انتظار می‌رود که در سال جاری به ۱۶ میلیارد و ۱۶۵ میلیون دلار افزایش پیدا کند. برپایه همین گزارش، پیش‌بینی می‌شود که در سال ۱۳۸۵ حدود ۲۴ میلیارد و ۵۷۰ میلیون دلار از محل مازاد درآمدهای نفتی به حساب ذخیره ارزی واریز شود، که با توجه به برداشت ۱۶/۱ میلیارد دلاری دولت، حدود ۸/۴ میلیارد دلار آن باقی خواهد ماند که قسمتی از آن به بخش خصوصی واگذار خواهد شد. این گزارش می‌افزاید: حساب ذخیره ارزی در سال ۱۳۸۵ از محل سپرده‌گذاری خارجی ۷۸۵ میلیون دلار و از محل سپرده‌گذاری داخلی ۶۷ میلیون دلار سود کسب خواهد کرد، حال آن که این رقم برای سال ۱۳۸۴ به ترتیب ۴۰۵ و ۱۲ میلیون دلار بوده است.

به‌هرحال، بحث درباره چگونگی مدیریت حساب ذخیره ارزی و اهمیت نقش آن در بخش عمرانی و سرمایه‌گذاری زیربنایی همچنان مطرح است. بنابراین، رفتار دولت و مجلس در خصوص نوع هزینه‌کردن حساب ذخیره ارزی، سهم بخش خصوصی از این حساب، سهم سرمایه‌گذاری خارجی از آن و دیگر موضوعاتی که در بالا به آنها اشاره شد، از جمله چالش‌های پیش رو می‌باشند. دولت‌هایی که حاضر نیستند در راه استقلال بودجه از درآمدهای سهل‌الوصول نفت قدمی بردارند، آیا حاضر به چشم‌پوشی از ارزهای انباشته‌شده در حساب ذخیره ارزی برای تامین هزینه‌های جاری خود هستند؟ ■

هزینه اندکی، یعنی پرداخت معادل دو درصد حق‌العمل به حدود ۱۵ بانک کارگزار، اعمال می‌شود، در حالی که اگر قرار باشد این حساب به صندوق تبدیل شود، علاوه بر دیوانسالاری اداری و درگیری گروه‌های ذینفع، نیاز به مدیرعامل و هیات‌مدیره خواهد داشت و به تبع آن، هزینه‌های مدیریت صندوق نیز افزایش می‌یابد و در کنار این هزینه‌ها، احتمال بروز فساد مالی در فعالیت‌های این صندوق نیز نگرانی به‌وجود خواهد آورد.

مرکز پژوهش‌ها در پایان اظهارنظر کارشناسی خود پیشنهاد کرده است که در صورت اصرار بر لزوم تشکیل صندوق، بهتر است که این صندوق به صورت یک نهاد عمومی مستقل درآید تا امکان تصمیم‌گیری مستقل برای سرمایه‌گذاری در طرح‌های تولیدی و سودآور را داشته باشد و در عین داشتن مدیریت شفاف، امکان نظارت عمومی و دقیق بر آن نیز وجود داشته باشد، و این کار می‌تواند با الگوبرداری از تجربیات موفق هم‌چون صندوق نفتی دولتی نیروژ صورت گیرد. از سویی دیگر، به علت وابستگی شدید بودجه دولت به درآمدهای نفتی، ضروری است که طی یک برنامه‌ریزی بلندمدت - مثلاً ۱۰ ساله - به تدریج رابطه صندوق با بودجه کاهش یابد تا سرانجام در سال هدف این ارتباط به کلی قطع شود. در این صورت، دولت می‌تواند صرفاً به عواید حاصل از سرمایه‌گذاری‌های صندوق در طرح‌های تولیدی و سودآور دسترسی داشته باشد.

مصباحی مقدم، عضو کمیسیون اقتصادی مجلس هم از طرح تبدیل حساب ذخیره ارزی به بانک سرمایه‌گذاری و توسعه خبر داده و افزوده است که این طرح فعلاً در حد یک پیش‌نویس در مجلس مطرح است.

دولت ایران امسال ۱۶ میلیارد دلار از حساب ذخیره ارزی برداشت خواهد کرد

از سوی دیگر، صندوق بین‌المللی پول پیش‌بینی کرد که برداشت دولت ایران از حساب ذخیره ارزی در

مجلس برای تبدیل حساب ذخیره ارزی به صندوق ذخیره ارزی مطرح شد و نمایندگان با یک فوریت این طرح موافقت کردند، مرکز پژوهش‌های مجلس هفتم طی یک اظهارنظر در مورد طرح تبدیل حساب ذخیره ارزی به صندوق ذخیره ارزی، تصریح کرد که این اقدام نتیجه‌ای جز گسترش تشکیلات و اتلاف منابع نخواهد داشت. دفتر مطالعات برنامه و بودجه این مرکز در اظهارنظر کارشناسی خود پیرامون "طرح اصلاح ماده ۱ قانون برنامه پنجساله چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران" خاطرنشان ساخت: با توجه به این که وظیفه ارزیابی و نظارت بر طرح‌ها و تخصیص منابع برعهده سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور است، ایجاد نهادی دیگر مانند صندوق ذخیره ارزی با وظایف و کارکرد مشابه، به چیزی جز گسترش تشکیلات و اتلاف منابع نخواهد انجامید و این در حالی است که تشکیل صندوق به دلیل کارکرد پولی آن، می‌تواند با وظایف و کارکردهای بانک مرکزی در مدیریت بازار پول و ارز نیز تعارض داشته باشد و عملاً استقلال آن را مخدوش کند.

دولت‌هایی که حاضر نیستند در راه استقلال بودجه از درآمدهای سهل‌الوصول نفت قدمی بردارند، آیا حاضر به چشم‌پوشی از ارزهای انباشته‌شده در حساب ذخیره ارزی خواهند بود؟

مرکز پژوهش‌های مجلس هفتم در ادامه اظهارنظر خود افزود: تبدیل حساب ذخیره ارزی به صندوق ذخیره ارزی، نیاز به تشکیلات جدیدی دارد تا بتواند نسبت به ارزیابی طرح‌ها و پرداخت وام رأساً اقدام و در عین حال بر بازگشت منابع نیز نظارت کند، در حالی که حساب ذخیره ارزی به صورت حساب از انعطاف‌پذیری بیشتری برای هرگونه فعالیت برخوردار است. به عنوان مثال، هم‌اکنون مدیریت این حساب با

ما را از پیشنهادهای و نظریات خود بهره‌مند کنید.